

УДК 351:355.58:061

Терент'єва Анна

ORCID iD 0000-0003-3881-5865

e-mail: teren_a@ukr.net

ЗМІНА УПРАВЛІНСЬКОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ПАРАДИГМИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

[https://doi.org/10.33269/2618-0065-2024-1\(15\)-116-132](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2024-1(15)-116-132)

Анотація. З метою визначення напрямів трансформації управлінської безпекової парадигми у сфері цивільного захисту досліджено сучасні європейські безпекові реалії, які потребують нового погляду на базові документи ЄС у сфері безпеки, що нині частково відповідає сучасному стану безпеки на континенті, проголошуючи глобальними викликами диспропорції економічного зростання, негативних впливів зміни клімату. В умовах російської агресії, що триває, є нагально потреба у розумінні безпекового стану на європейському континенті та визначенні нових підходів до зміни поглядів на безпеку як головну умову сталого розвитку. Згідно з результатами дослідження визначено, що наявність інтеграційних механізмів України до європейського та євроатлантичного простору, закріплених у Конституції, та взаємозв'язок глобального, регіонального і субрегіонального рівнів безпеки ЄС створюють передумови розвитку цілісного безпекового середовища країни. Погляди, що існують у вітчизняному науковому дискурсі на безпекознавство, дають змогу трактувати безпеку як: 1 – стан захищеності з певним комплексом заходів захисного характеру; 2 – діяльність державних інституцій у сфері безпеки без участі громадянського суспільства під час створення єдиного безпекового простору. На сьогодні безпекознавство розвивається як новий науковий напрям щодо напрацювання методів дослідження і конструювання безпекових систем у різних сферах для подальшого їх об'єднання в єдине безпекове середовище. Поведений аналіз процесів зміни управлінської безпекової парадигми у сфері цивільного захисту в умовах сучасної України дає змогу засвідчити комплексність трансформації безпекового середовища, пов'язаного з україно-російською війною, супутніми загрозами та викликами кризових і надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: управління, безпека, національна безпека, захист, цивільний захист, надзвичайна ситуація.

Постановка проблеми. Трансформація безпекового середовища спричинена не лише прагненням України інтегруватися до спільноти цивілізованих європейських держав із метою забезпечення сталого прогресивного розвитку країни.

Головним спонукальним моментом є україно-російська війна, що потребує від сектору безпеки і оборони (далі – СБіО) не лише якісних перетворень, а зміни самої безпекової парадигми. Саме така трансформація є запорукою розбудови успішної демократичної країни в умовах повоєнного відновлення.

Нові європейські реалії, найбільша війна з часів Другої світової війни, змушує переглядати не лише вітчизняну безпекову парадигму, а й по-іншому сприймати такі керівні документи ЄС у сфері безпеки, як Глобальна стратегія ЄС щодо зовнішньої політики та політики безпеки «Спільне бачення, спільна дія: сильніша Європа» [1], яка нині лише фрагментарно відповідає реаліям, проголошуючи глобальними викликами диспропорції економічного зростання, негативних впливів зміни клімату. Все це спричинило сплеск інтересу до розуміння нового безпекового стану на європейському континенті.

У нормативному полі України забезпечення конституційного права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та захист населення, об'єктів економіки, національного надбання від згубного впливу вражаючих факторів надзвичайних ситуацій (далі – НС) і подій різного характеру здійснюється центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їх силами й засобами, підприємствами, установами та організаціями, добровільними рятувальними формуваннями. Правовою основою такої діяльності є законодавство з питань цивільного захисту [2], охорони навколишнього природного середовища, охорони здоров'я, у сфері національної безпеки та оборони. Населення й територія України перебувають під суттєвим негативним впливом чинників, які призводили й призводять до виникнення НС і подій, загибелі людей, погіршення умов життєдіяльності населення, забруднення навколишнього природного середовища, значних економічних збитків. За таких умов вплив вражаючих факторів НС підсилюється бойовими діями, що тривають, фактами екоциду, обмеженими можливостями держави у сфері розвитку та реконструкції виробничого потенціалу, природними особливостями території тощо.

Важливим є унормоване визначення терміна «безпека у

надзвичайних ситуаціях», трактований як «стан захищеності населення, об'єктів економіки та довкілля від небезпеки у надзвичайних ситуаціях» і відповідно терміна «небезпека у надзвичайних ситуаціях» – як «стан, за якого існує наявна або ймовірна загроза виникнення уражальних чинників і їх впливу (дії) на населення, об'єкти економіки та довкілля» [3]. Зважаючи на загрози і виклики сьогодення, ці терміни також мають бути адаптовані до реалій та відображати зміни у трактуванні безпекової парадигми в умовах прояву загроз і викликів завтрашнього дня, зокрема національної стійкості.

Відповідно формуючими для внутрішнього безпекового середовища країни є певні фактори, процеси та явища. Вони утворюють умови життєдіяльності суспільства і держави, що позначаються на колективній та індивідуальній поведінці людей, до яких належить сукупність економічних, політичних, соціальних, матеріальних, культурних і духовних умов життєдіяльності суспільства, що забезпечують захист від загроз внутрішнього характеру. Маємо бути свідомими, що майже два останні роки на стан внутрішнього безпекового середовища України насамперед впливають військово-політичні фактори, що спричиняє негативну дію на всі умови життєдіяльності громадян нашої країни. З початком активної фази україно-російської війни у лютому 2022 року відбувається постійна руйнація значної частини інфраструктури країни, житлових, промислових будівель та споруд, завдаються величезні матеріальні збитки як окремим громадянам, так і державі загалом, що у підсумку дало змогу додати до переліку процесів та явищ впливу на формування внутрішнього середовища безпеки країни інфраструктурний фактор небезпеки. Крім того, відбуваються певні негативні процеси щодо рутинізації НС природного і техногенного характеру, тобто віднесення їх питомої ваги щодо зниження рівня безпеки і невизнання комплексності наслідків НС для безпекового середовища країни.

Також потребують переосмислення методологічні підходи до структури та функціонування єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ) як базового елемента системи забезпечення національної стійкості, тобто як

зазначено в [4] «спроможність єдиної державної системи цивільного захисту до дій в умовах загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій».

Отже, всі перелічені фактори зумовлюють потребу зміни управлінської безпекової парадигми у сфері цивільного захисту в умовах сучасної України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час дослідження вітчизняного наукового дискурсу з проблеми безпекознавства та державного управління у сфері цивільного захисту автори статті встановили наявність певної періодичності сплеску інтересу дослідників до вивчення методології з цього питання. Зокрема, це можна пояснити етапами генези сфери цивільного захисту, поступового переходу від цивільної оборони до цивільного захисту на початку XXI століття та створенням окремого напрямку в науці державного управління – державного управління у сфері цивільного захисту. Серед низки досліджень за цим напрямком насамперед у форматі цієї статті цікавими є наукові здобутки авторів, які аналізували трансформації управлінських підходів та виокремлення цивільного захисту як складової національної безпеки.

На думку дослідників [5, с. 122–125], створення ефективного СБіО України «має забезпечити ефективне реагування на сучасні виклики й загрози національній безпеці України, що мають комплексний характер; раціональне використання потенційних можливостей суб'єктів сектору безпеки й оборони для захисту національних інтересів; узгодження концепцій (програм) реформування та розвитку цих суб'єктів; ефективне управління сектором безпеки й оборони та міжвідомчу взаємодію в мирний час, у кризових ситуаціях та в особливий період; цільовий і прагматичний підхід до визначення обсягів фінансових і матеріально-технічних ресурсів, необхідних для ефективного функціонування, підготовки та застосування суб'єктів сектору безпеки й оборони». Отже, можна стверджувати, що реалізація державою функції цивільного захисту є складовою безпекової сфери та вагомим фактором забезпечення національної безпеки України.

Також важливим аспектом стало виокремлення

дослідником проблеми застосування практик управління зниженням ризику надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, що визначено в роботі [6, с. 23]. Це стало певним поворотним етапом щодо впровадження кращих світових практик управління у сфері цивільного захисту як складової національної безпеки та відзначило зміну фокусу дослідження НС як об'єкта та суб'єкта управління водночас.

Під час дослідження пропозицій щодо трансформації ЄДСЦЗ з метою покращення її функціонування та більшої відповідності поточним загрозам і викликам доцільно звернути увагу на наукові здобутки С. Потеряйка, який вивчав проблематику удосконалення функціонування ЄДСЦЗ як складової частини державної безпеки [7, с. 99]. Крім того, автор виокремив проблеми державного управління цивільним захистом щодо забезпечення державної безпеки України [8, с. 106], а також систематизував розвиток та удосконалення організаційно-функціональних структур державного управління цивільним захистом через призму державної безпеки України [9, с. 131].

Цікавим дослідженням є колективна праця [10, с. 140], в якій автори запропонували методичні підходи щодо подальшого прогнозування дієвості функціонування безпекових структур, визначили напрями модернізації системи державного управління сферою цивільного захисту України. Також автори дослідили проблеми функціонування механізмів державного управління у сферах безпеки та цивільного захисту, зокрема шляхи удосконалення механізму ухвалення державно-управлінських рішень у сфері безпеки.

Узагальнюючи результати аналізу наукового дискурсу щодо формування поглядів на управлінську та безпекову парадигму сфери цивільного захисту, можна наголошувати саме на розмежуванні. Нині через потребу гармонізації чинного національного законодавства у сфері цивільного захисту з нормативним полем цивільного захисту ЄС, розбудову системи забезпечення національної стійкості започатковано низку досліджень щодо зміни управлінської безпекової парадигми у сфері цивільного захисту саме в поточних безпекових умовах України.

Мета статті полягає у дослідженні трансформації наукового забезпечення зміни управлінської безпекової парадигми у сфері цивільного захисту в поточних безпекових умовах України.

Методи дослідження. Дослідження наукового дискурсу щодо зміни управлінської безпекової парадигми у сфері цивільного захисту проведено із застосуванням методів порівняльного і ретроспективного аналізу. Метод узагальнення та аналогії застосовано на всіх етапах дослідження під час зіставлення теорії та практики з урахуванням трансформації поглядів науковців щодо управління безпекою і методологічних засад створення безпекового середовища.

Виклад основного матеріалу. На думку академічної спільноти дослідження сучасного стану безпекового середовища [11], поточний стан безпекового середовища має надвисокий ступінь непередбачуваності й мінливості, випробовують на міцність і життєздатність наявні глобальні і локальні безпекові механізми, а також потребують вишукування нові. Розуміння невідповідності сталих безпекових механізмів на глобальному, регіональному і національному рівнях нині потребує перегляду не тільки механізмів гарантування і забезпечення безпеки, а й опрацювання нових методологічних підходів до застосування стратегічного управління та планування у безпековій сфері поряд із більш широкою практикою заходів кризового менеджменту.

Під час формулювання зміненої управлінської безпекової парадигми у сфері цивільного захисту маємо визначитися безпосередньо з тим, який контент може містити загроза для більш точного визначення напрямів бажаних перетворень з урахуванням приєднання України до Механізму цивільного захисту ЄС та реалізації плану щодо створення системи національної стійкості. Важливим є розуміння того, що єдина державна система цивільного захисту є базовим елементом забезпечення національної стійкості [4].

Нормативно [12] термін «безпека» визначено як стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди. Хоча є ціле розмаїття визначень цього терміна, зокрема як

«такий стан будь-якого об'єкта, за якого йому не загрожує небезпека» або «стан діяльності, за якого з визначеною ймовірністю виключено прояв небезпек або ж відсутня небезпека».

Отже, безпека розуміється окремими дослідниками як певний стан, заснований на відсутності загрози, що є предметом інтересу для багатьох галузей досліджень, таких як: природничі науки, технічні науки, медицина, сільське господарство та соціальні науки, а також окремі наукові дисципліни, коріння яких сягає початку наукових досліджень дійсності. Це також практичні знання, отримані з різних сфер бізнесу і повсякденного життя [13]. Погодимось із думкою Л. Корженевського, що «безпека – головна потреба окремої людини і суспільних груп, а також їхня найважливіша мета» [13].

Розуміючи в межах цього дослідження загрозу як крайній ступінь безпосередньої небезпеки, відповідно небезпеку доцільно визначити як можливу (потенційну) загрозу в обмежених масштабах. Маємо бути свідомі, що як потенційні загрози можемо вважати цілу низку явищ, подій, процесів, ситуацій, що можуть потенційно зашкодити сталості функціонування критичної інфраструктури, нормальному життєзабезпеченню населення та сталому урядуванню, а також призвести до фінансових та економічних збитків і порушити сталість бізнес-процесів. У контексті такого твердження важливою є потенційність прояву декількох видів загроз, що можуть походити з одного або декількох джерел, що своєю чергою свідчить про комплексність проблеми ідентифікації загроз та реагування на їх різноманітні прояви. Погоджуємось з думкою науковців [14–15] щодо того, що у разі ідентифікації загроз також буде відбуватися розподіл на загрози внутрішнього і зовнішнього походження. Ґрунтуючись на [4], до внутрішніх загроз належать вразливості, що сигналізують про наявність недоліків і вад, які можуть посилити піддатливість до негативних впливів ризиків, а також призвести до порушення сталого функціонування та системних збоїв. До зовнішніх належать загрози навколишнього оточення, зокрема у розрізі держави такими можна визнати зміну геополітичного

ландшафту та збройну агресію іншої країни. Погодимось з думкою О. Резнікової щодо того, що «... уразливості держави та суспільства постають як результат низької ефективності органів державної влади, непослідовності й незавершеності реформ, системних вад розвитку тощо» [16].

Автори [17] зазначають, що «... інтереси забезпечення безпеки і комплексний підхід до запобігання загроз надзвичайного характеру є одним з найбільш актуальних напрямків у діяльності сучасної держави, і вимагають однакового підходу в державному регулюванні питань безпеки. Тому основними цілями державного регулювання цивільного захисту є: підвищення ролі і значення цивільного захисту в забезпеченні національної безпеки країни; створення системи безпеки країни від загроз і небезпек; забезпечення безпеки життєдіяльності населення; гуманізація суспільних відносин на основі соціальної спрямованості проведених заходів».

Аналіз кращих практик цивільного захисту інших країн засвідчив, що моделі цивільного захисту мають певні національні особливості, проте мають спільні фундаментальні принципи та цілі, зокрема прогнозування, запобігання, боротьба з наслідками НС, відновлення територій після природних і техногенних аварій та катастроф з метою захисту обов'язкових прав і свобод громадян, їх власності та демократичного устрою держави, а також упровадження інструментів кризового менеджменту для підвищення ефективності реагування на НС. Саме тому під час визначення шляхів удосконалення державного управління в умовах НС має відбутися поєднання національних інтересів щодо протидії загрозам і викликам з гармонізацією цих процесів із практиками кризового менеджменту, що регламентовано керівними документами ЄС та НАТО у сфері безпеки. Тобто в реаліях сьогодення потребують чіткого розподілу повноваження і відповідальність у сфері цивільного захисту на державному і місцевому рівнях в умовах їх делегування на нижчій рівень за результатами децентралізації. А також потребує чіткого визначення формат взаємодії з інституціями громадянського суспільства під час забезпечення національної стійкості та розбудови безпекового середовища і формування безпекових спроможностей.

На підставі [18] та відповідно до [19] набув чинності план цивільного захисту України на особливий період та для ЄДСЦЗ встановлено ступінь готовності «Повна готовність».

Умови воєнного стану потребували внесення змін до [20], що відповідно унормувало додаткові завдання ЄДСЦЗ у відбудовний період, зокрема «проведення цільової мобілізації для ліквідації наслідків ведення воєнних дій та надзвичайних ситуацій» [21]. Отже, на ЄДСЦЗ покладаються завдання щодо повоєнного відновлення, а також підвищення готовності до реагування у разі виникнення НС різного характеру.

З огляду на результати дослідження розвитку сфери цивільного захисту визначено, що нині інституційність є досяжною за наявності ієрархічної організаційно-функціональної структури, що є орієнтованою на виконання цілого комплексу завдань щодо забезпечення національної стійкості. Отже, ЄДСЦЗ притаманна дуальність як складової СБіО, так і базового елемента системи національної стійкості. Доведено, що за сучасних умов цивільний захист населення і територій є однією з найважливіших складових безпекового простору, який забезпечує адекватність та своєчасність реагування на виникнення НС різного характеру задля забезпечення нормальних умов життєдіяльності. Відповідно за умов воєнного стану ЄДСЦЗ орієнтована на захист цивільного населення та об'єктів критичної інфраструктури з реалізацією завдань повоєнного відновлення надалі.

Із метою створення відповідного потенціалу, що дасть змогу адекватно реагувати на гібридні загрози сучасності та майбутнього згідно із п. 47 Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [22] в Україні, запроваджується національна система стійкості, яка передбачає «дієву координацію та чітку взаємодію органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків НС, налагодження та підтримання надійних каналів комунікації державних органів із населенням на всій території України тощо».

Досліджуючи сучасний європейський безпековий простір,

відзначаємо гармонійне співіснування двох безпекових просторів – національного (окремої країни) і загальноєвропейського, поєднаних у комплексне безпекове середовище, що включає рівновагу прав країни на захищеність і недоторканність своїх територій за умови припинення юрисдикції міжнародного права на кордонах суверенної країни, у межах яких чинним є національне законодавство. Європейська практика комплексної взаємодії протилежних явищ і процесів дуального контексту, як результат, має посилення регіональної специфіки країн і створення єдиного європейського безпекового простору. Саме тому надзвичайно складним є завдання щодо виокремлення національних безпекових механізмів та органічного поєднання їх зі спільними цілями ЄС і дотриманням національних інтересів, гарантуванням безпеки всього ЄС та індивідуальної безпеки громадян.

Під впливом як внутрішніх, пов'язаних із логікою розвитку ЄС, так і актуальних зовнішніх факторів, таких як пандемії, кліматичні зміни, великі потоки переміщення населення та організована злочинність, нещодавно сформувалася сучасна європейська безпекова доктрина. Тобто сучасна європейська колективна безпека є нагальною потребою, а не благодійністю, що покладається на співпрацю, взаємодію, комунікацію та конструктивний підхід країн-членів ЄС і країн-партнерів.

Тобто ми можемо констатувати взаємопроникність глобального, регіонального і субрегіонального рівнів безпеки ЄС та відповідно зміну інтеграційних механізмів України до європейського та євроатлантичного простору, закріплених у Конституції, що дає змогу стверджувати про створення цілісного безпекового середовища країни.

Попередні дослідження методологічних засад безпекового середовища [23] дають змогу стверджувати, що «...безпекове середовище – це сукупність зовнішніх і внутрішніх відносин між діючими силами в усіх сферах національної безпеки, а також умов, факторів і обставин, які певним чином впливають або можуть впливати на ці відносини. Відносини породжуються інтересами сил і утворюються їх діями, які класифікуються як

виклики або загрози в залежності від їх спрямованості: або на проблему відносин, або на конкуруючу силу. Вибір силою тієї чи іншої дії для досягнення своїх інтересів здійснюється з врахуванням умов, факторів і обставин, в ролі яких виступають політичні, економічні, соціальні, природні та інші процеси, що прямо не торкаються вирішуваних проблем відносин, але впливають як на формулювання інтересів сил, так й на вибір ними дій».

Український дослідник В. Ліпкан [24] зауважує, що «...безпрецедентні трансформації світу, свідками яких є ми з вами, спричинили докорінну зміну уявлень про безпеку, а головне – стали поштовхом до радикального переосмислення місця безпеки в ієрархії потреб людини. Річ у тім, що методологія, яка застосовується для моделювання систем безпеки різних типів і класів, у інформаційну епоху вже втратила свою актуальність». Він зазначає, що дослідження безпеки «... як явища полягає в реалізації нагальної потреби зв'язати потреби забезпечення безпеки особи, розбудови української державності з формуванням на основі оновленої безпекової парадигми відповідної системи безпеки, яка складається з державної і суспільної підсистем».

Отже, відповідно до поглядів на безпекознавство у вітчизняному науковому дискурсі, розуміння контексту безпеки заперечують її трактування як стану захищеності, обмежуючи безпеку протективними діями, завершуючи отождолення безпеки з діяльністю лише державних інституцій у сфері безпеки, заперечуючи або піддаючи певному сумніву об'єктивно зумовлену участь громадянського суспільства під час створення єдиного безпекового простору. За умов воєнного стану, що триває, безпекознавство розвивається як новий науковий напрям, базовим завданням якого є напрацювання методів дослідження і конструювання безпекових систем у різних сферах та органічне їх об'єднання в єдине безпекове середовище.

Базовою дефініцією у сфері безпекознавства є «безпекове середовище», що все частіше використовують у сфері діяльності МВС України. Так, ще під час затвердження Стратегії розвитку системи МВС України до 2020 року

керівництво міністерства того часу зазначало, що «його роль полягає у створенні умов розвитку безпечного середовища життєдіяльності як основи безпеки на території України та фактору стримування подальшого поширення російської агресії в європейському регіоні» [25]. За таких умов цілями Стратегії визначено «створення безпечного середовища для існування та розвитку вільного суспільства через формування та реалізацію державної політики у сфері внутрішніх справ, зміцнення довіри до органів системи МВС з боку суспільства, продовження розвитку України як безпечної європейської держави, в основі якої лежать інтереси її громадян та висока ефективність усіх складових системи МВС» [25].

На нашу думку, до основи забезпечення безпекового середовища в Україні мають бути покладені такі принципи:

- людиноцентричність – визнання людини, її прав і свобод найвищими соціальними цінностями;

- верховенство права – право не обмежується лише законодавством, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства;

- розумна достатність – ресурси і засоби, що використовуються для забезпечення безпекового середовища, мають бути пропорційними та відповідними рівню можливих загроз;

- суспільна злагода – утвердження в суспільстві соціальної гармонії на основі погодження інтересів усіх суб'єктів соціальних відносин;

- превентивність – прогнозування і запобігання появі можливих загроз, що впливають на належні умови життєдіяльності людей та суспільства, громад, підприємств, установ, організацій, держави;

- транспарентність – надання громадськості права повноцінно, своєчасно та ефективно одержувати інформацію (залежно від обставин) шляхом публічного повідомлення або в індивідуальному порядку.

Висновки та напрями подальших досліджень. Згідно з

результатами проведеного аналізу стану наукового дискурсу щодо зміни управлінської безпекової парадигми у сфері цивільного захисту в умовах сучасної України маємо констатувати розуміння комплексності проблематики трансформації безпекового середовища, пов'язаного з україно-російською війною, що триває, та супутніми загрозами і викликами кризових та надзвичайних ситуацій.

За умов глобальної зміни безпекового ландшафту Європи, частиною якої є Україна, відбувається також зміна підходів щодо безпеки як мінімізації загроз і викликів поза межами континенту до забезпечення безпеки тут і зараз за принципами співпраці, взаємодії, комунікації та конструктивного підходу.

Саме тому з метою мінімізації безпекових ризиків вбачається за доцільне упровадження окремих заходів, зокрема: налагодження ефективної координації та чіткої взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, територіальних громад, підприємств, організацій та інститутів громадянського суспільства з питань забезпечення функціонування безпекового середовища, запобігання та реагування на загрози і ризики, подолання їх наслідків; поширення у суспільстві необхідних знань і формування навичок щодо реагування на загрози, культури безпеки в суспільстві; розвиток міжнародної співпраці у сфері безпекового середовища, впровадження міжнародного досвіду забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки. Крім того, до них належать і такі, як упровадження універсальних протоколів узгоджених дій щодо реагування на загрози, надзвичайні та кризові ситуації, відновлення якості життя населення та умов функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави; визначення механізмів стимулювання наукових досліджень у сфері безпеки з урахуванням сучасних потреб. Також такими заходами є створення комплексної національної системи оцінювання ризиків безпекового середовища; розроблення й упровадження критеріїв і показників оцінювання готовності та спроможності держави до подолання загроз (ризиків) і кризових ситуацій; проведення аналізу відповідності наявних спроможностей виявленим загрозам та розвитку кризових ситуацій, а також виявлення вразливостей і

визначення потреб щодо посилення спроможностей; використання у секторі безпеки України передових практик у сфері забезпечення безпекового середовища.

Відповідно до цього підходу і визначаються напрями зміни сучасної вітчизняної управлінської безпекової парадигми в умовах входження країни до європейського безпекового середовища.

Напрямом наукових розвідок надалі визначено дослідження розвитку механізмів функціонування безпекового середовища та його складової – цивільного захисту.

Список використаних джерел

1. European Union. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. June 2016. P. 53. URL : https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (last accessed : 12.01.2024).
2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення : 25.02.2024).
3. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Терміни та визначення основних понять. Основні положення : ДСТУ 3891:2013 [Чинний від 2013-10-14]. Київ : Держспоживстандарт України, 2013. 22 с.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (дата звернення : 09.02.2024).
5. Медвідь Ф., Чорна М. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії : нормативно-правове забезпечення. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018. № 5–6(79–80). С. 118–129.
6. Кравченко Р. А. До визначення організаційно-правових засад державного управління зниженням ризику надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. *Science Review*. 2019. № 7(24). С. 19–25.
7. Потеряйко С. П. Єдина державна система цивільного захисту як складова частина сфери державної безпеки України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. Вип. 23. С. 96–102.
8. Потеряйко С. П. Проблеми державного управління цивільним захистом щодо забезпечення державної безпеки України. *Інвестиції : практика та досвід*. 2021. № 9. С. 103–108.
9. Потеряйко С. П. Генезис організаційно-функціональних структур державного управління цивільним захистом щодо забезпечення державної безпеки України. *Наукові перспективи. Сер. «Державне управління»*. 2021. Вип. 6 (12). С. 128–141.
10. Потеряйко С. П., Белікова К. Г., Твердохліб О. С. Проблематика державного управління у сфері державної безпеки в сучасному науковому дискурсі. *Літопис Волині*. 2021. № 25. С. 136–142.
11. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. *Національний інститут стратегічних досліджень* : вебсайт. URL : <https://niss.gov.ua/news/statii/stratichnyy-analiz-bezpekovooho-seredovyshcha-ukrayiny> (дата звернення : 09.02.2024).
12. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять. ДСТУ 2293:2014 [Чинний від 2015-05-01]. Київ : Держспоживстандарт України, 2015. 18 с.
13. Korzeniowski L. F. Securitologia – naukowe badania problematyki bezpieczeństwa człowieka i organizacji społecznych. *Securitologia*. 2012. № 2(16). С. 11–46.

14. Глобальна та національна безпека : підручник / авт. кол. : В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянок та ін. / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.
15. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування : вирішення проблем національної безпеки. Київ : НІСД, 2010. 288 с.
16. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.
17. Білоконь А. І., Кравченко О. О. Державне регулювання цивільного захисту України в системі державної безпеки України. *Інвестиції : практика та досвід*. 2021. № 19. С. 123–129.
18. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення : 25.02.2024).
19. Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. № 179-р. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2022-%D1%80#Text> (дата звернення : 25.02.2024).
20. Про затвердження Положення про Єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 р. № 11. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-p#n10> (дата звернення : 17.02.2024).
21. Про внесення зміни до Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 р. № 545. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення : 17.02.2024).
22. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення : 25.02.2024).
23. Бочарніков В. П., Свешніков С. В. Безпекове середовище 2030 : монографія. К. : «Майстер Книг», 2019. 76 с.
24. Ліпкан В. А. Безпекознавство : навчальний посібник. Київ : Вид-во Європейського ун-та, 2003. 208 с.
25. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 р. № 1023-р. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-p> (дата звернення : 17.01.2024).

References

1. European Union (2016). A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. Retrieved from https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf [in English].
2. Kodeks Civil Protection Code of Ukraine: Law of Ukraine from October 2 2012, № 5403-VI. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5403-1> [in Ukrainian].
3. *Bezpeka u nadzvychaynykh sytuatsiyakh. Terminy ta vyznachennia osnovnykh poniat. Osnovni polozhennia* [Safety in emergencies. Terms and definitions of basic concepts. Substantive provisions]. (2013). DSTU 3891 from 14 October 2013. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy [in Ukrainian].
4. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated August 20, 2021 «On the introduction of the national stability system»: Decree of the President of Ukraine from September 27 2021, № 479/2021. *Ofitsiine internet predstavnytstvo Prezidenta Ukrainy* Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> [in Ukrainian].
5. Medvid, F., Choma, M. (2018). Bezpekova polityka Ukrainy v umovakh zovnishnoyi ahresiyi: nomatyvno-pravove zabezpechennya [Security policy of Ukraine in conditions of external aggression: regulatory and legal support]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*, 5–6(79–80), 118–129. [in Ukrainian].
6. Kravchenko, R.A. (2019). Do vyznachennya orhanizatsiyno-pravovykh zasad derzhavnoho

- upravlinnya znyzhennyam ryzyku nadzvychaynykh sytuatsiy pryrodnoho i tekhnogennoho kharakteru [To determine the organizational and legal foundations of state management of reducing the risk of emergency situations of a natural and man-made nature]. *Science Review*, 7(24), 19–25. [in Ukrainian].
7. Poteriaiko, S. P. (2021). Yedyna derzhavna systema tsyvilnoho zakhystu yak skladova chastyna sfery derzhavnoyi bezpeky Ukrainy [The unified state system of civil protection as an integral part of the field of state security of Ukraine]. *Publichne upravlinnya i administruvannya v Ukraini*, 23, 96–102. [in Ukrainian].
  8. Poteriaiko, S. P. (2021). Problemy derzhavnoho upravlinnya tsyvilnym zakhystom shchodo zabezpechennya derzhavnoyi bezpeky Ukrainy [Problems of state management of civil defense in ensuring the state security of Ukraine]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 9, 103–108. [in Ukrainian].
  9. Poteriaiko, S. P. (2021). Henezys orhanizatsiyno-funktsionalnykh struktur derzhavnoho upravlinnya tsyvilnym zakhystom shchodo zabezpechennya derzhavnoyi bezpeky Ukrainy [The genesis of the organizational and functional structures of the state management of civil protection in relation to ensuring the state security of Ukraine]. *Naukovi perspektyvy. Ser. «Derzhavne upravlinnya»*, 6(12), 128–141. [in Ukrainian].
  10. Poteriaiko, S. P., Bielikova, K. H., & Tverdokhib, O. S. (2021). *Problematyka derzhavnoho upravlinnya u sferi derzhavnoyi bezpeky v suchasnomu naukovomu dyskursi* [Problems of state administration in the sphere of state security in modern scientific discourse]. *Litopys Volyni*, 25, 136–142. [in Ukrainian].
  11. Reznikova, O. O. Stratehichniy analiz bezpekovooho seredovyscha Ukrainy [Strategic analysis of the security environment of Ukraine]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzen: vebseit*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyy-analiz-bezpekovooho-seredovyscha-ukrainy40181> [in Ukrainian].
  12. *Occupational Health. Terms and definitions of basic concepts*. (2015). DSTU 2293 from May 2014. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy [in Ukrainian].
  13. Korzeniowski, L. F. (2012). Securitologia – naukowe badania problematyki bezpieczenstwa czlowieka i organizacji społecznych. *Securitologia*, №2(16), 11–46. [in Ukrainian].
  14. Abramov, V. I., Sytnyk, H. P., Smolianiuk, V. F. (2016). Hlobalna ta natsionalna bezpeka [Global and national security]. H. P. Sytnyk (Ed.). Kyiv: NAGPA [in Ukrainian].
  15. Horbulin, V. P., Kachynskyi, A. B. (2010). Stratehichne planuvannya: vyrisshennia problem natsionalnoi bezpeky [Strategic planning: solving national security problems]. Kyiv: NISR [in Ukrainian].
  16. Reznikova, O. O. (2022). Natsionalna stiikest v umovakh minlyvoho bezpekovooho seredovyscha [National stability in the conditions of a changing security environment]. Kyiv: NISR [in Ukrainian].
  17. Bilokon, A. I., Kravchenko, O. O. (2021). Derzhavne rehuliuвання tsyvilnoho zakhystu Ukrainy v systemi derzhavnoi bezpeky Ukrainy [State regulation of civil protection of Ukraine in the state security system of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 19, 123–139. [in Ukrainian].
  18. On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated February 24 2022, № 64/2022. *Ofitsiyniy veb-portal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].
  19. On the organization of the operation of the unified state system of civil protection in the conditions of martial law: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 24 2022, № 179-p. *Ofitsiyniy veb-portal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
  20. On the approval of the Regulation on the Unified State System of Civil Protection: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 9 2014, № 11. *Ofitsiyniy vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
  21. On amending the Regulation on the unified state system of civil protection: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 7 2022, № 545. *Ofitsiyniy vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
  22. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine»: Decree of the President of Ukraine dated

- September 14 2020, № 392. *Ofitsiyni veb-portal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].
23. Bocharnikov, V. P., & Svieshnikov, S. V. (2019). *Bezpekove seredovyshche 2030*. [Security environment 2030]. Kyiv: «Maister Knyh» [in Ukrainian].
24. Lipkan, V. A. (2003). *Bezpekoznavstvo* [Security science]. Kyiv: Publishing House of the European University [in Ukrainian].
25. On the approval of the Strategy for the development of the system bodies of the Ministry of Internal Affairs for the period up to 2020: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 15 2017, № 1023-р. *Ofitsiyni veb-portal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> [in Ukrainian].

CHANGE OF THE MANAGERIAL SECURITY PARADIGM IN THE SPHERE OF CIVIL PROTECTION: THE UKRAINIAN DIMENSION

Terentieva Anna

Abstract. In order to determine the directions of the transformation of the management security paradigm in the field of civil protection, we will investigate modern European security realities, which require a new look at the basic EU documents in the sphere of security, which currently partially correspond to the current state of security on the continent, declaring the global challenges of the disproportion of economic growth, negative impacts of climate change. In the conditions of ongoing russian aggression, there is an urgent need to understand the security situation on the European continent and define new approaches to changing the view on security as the main condition for sustainable development. Based on the results of the research, we determined that the presence of Ukraine's integration mechanisms into the European and Euro-Atlantic space, enshrined in the Constitution, and the interrelationship of global, regional, and subregional levels of security of the EU create prerequisites for the development of a holistic security environment in the country. Current views on security science in the national scientific discourse allow us to interpret security as: 1 – a state of security with a certain set of measures of a protective nature; 2 – as the activity of state institutions in the sphere of security without the participation of civil society in the creation of a single security space. Currently, security science is developing as a new scientific direction regarding the development of research methods and the construction of security systems in various areas for their further integration into a united security environment. The conducted analysis of the processes of changing the managerial security paradigm in the field of civil protection in the conditions of modern Ukraine allows testifying the complexity of the transformation of the security environment associated with the ongoing Ukrainian-russian war and the accompanying threats and challenges of crisis and emergencies.

Key words: governance, security, national security, protection, civil protection, emergency.